

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nauka.com.ua | № 5, 2021 | 27.05.2021 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.5.99](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.99)

УДК 338

*С. М. Тютченко,
к. е. н., старший викладач кафедри економічної та інформаційної безпеки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-8480-6519*

ФУНКЦІЇ ФОРЕНЗІКУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ УПЕРЕДЖЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ШАХРАЙСТВА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

*S. Tiutchenko
PhD in Economics, Associate professor of the Department of Economic and Information Security,
Dnipro State University of Internal Affairs*

FORENSIC FUNCTIONS WHICH ARE THE TOOL FOR PREVENTING CORPORATE FRAUD AND INCREASING THE ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

В статті розглянута сучасна проблема виникнення на підприємствах фактів шахрайства, які відбуваються в результаті недосконалості їх системи безпеки. За результатами вивченого світового досвіду боротьби з корпоративним шахрайством, одним із найефективніших засобів визнається форензик. Форензик розглядається як сервісний супровід діяльності підприємств, спрямований, в першу чергу, на упередження виникнення ризиків корпоративного шахрайства та виявлення фактів порушення співробітниками і керівництвом компанії чинного законодавства. Автором виділено основні функції форензіку; запропоновано модель форензик-супроводу діяльності підприємств, яка забезпечить упередження виникнення ризиків та загроз, підвищення рівня безпеки підприємств та зменшення негативних наслідків, зумовлених фактами шахрайства. Доведена ефективність впровадження форензіку на підприємствах з метою підвищення їх економічної безпеки.

The determination of the functions of forensics as a service support for the activities of enterprises, aimed at preventing the emergence of risks of corporate fraud is the purpose of this article. The financial and economic activities of enterprises are accompanied by a huge number of internal and external risks. Internal factors such as corruption, theft, abuse of position, fraud, and raider attacks have the most negative consequences for enterprises.

The risk associated with fraud on the part of employees, management and counterparties of the enterprise deserves special attention and assessment of damage to the enterprise.

The modern problem of fraud occurrence at enterprises can be looked through at this article. This problem can take place due to the imperfection of their security system.

One of the most effective means is forensic, that was recognized based on the result of studying the world experience in combating corporate fraud.

Forensic is considered by the author of the article as a service support for the activities of enterprises. It is aimed, first of all, at preventing the emergence of risks of corporate fraud and revealing the facts of violation by employees and the company's management of the current legislation, at assessing damage from them and developing an effective mechanism for recovering losses. The introduction of forensics into enterprises leads to increased their economic security.

All main functions of forensics were highlighted by the author of this article. He proposed the model of supporting forensic for the activities of enterprises, which will provide the prevention of risks and threats, also it will lead to increasing of the level of security for enterprises and reducing the negative consequences caused by the facts of fraud. Also, the author has proved the effectiveness of the forensics implementation into enterprises in order to increase their economic security.

The implementation of the proposed model and the leased measures to eliminate obstacles to their holding will provide and ensure the timely adoption of measures to prevent the emergence of threats, will reduce the level of vulnerability of enterprises and of course will mitigate the consequences of fraud.

Ключові слова: *форензик; ризики; економічна безпека; корпоративне шахрайство; аудит; фінанси.*

Key words: *forensics; risks; economic security; corporate fraud; audit; finance.*

Постановка проблеми. Фінансова та економічна діяльність підприємств супроводжуються цілим рядом внутрішніх та зовнішніх ризиків. Найбільш негативні наслідки для підприємств мають внутрішні чинники- корупція, розкрадання, зловживання положенням, шахрайство, рейдерські атаки. На особливу увагу та оцінку завдання збитків підприємству заслуговує ризик, пов'язаний із шахрайством зі сторони співробітників, керівництва та контрагентів підприємства.

Не дивлячись на щорічне зростання фактів корпоративного шахрайства, більшість керівників переконані, що ризик здійснення шахрайства на їх підприємствах невеликий, а витрати на організацію запобіжних заходів коштіватимуть більше, ніж можливі втрати від нього. Аналіз типових ситуацій довів, що керівництво та власники підприємств вживають запобіжних заходів лише після виявлення фактів шахрайства або при одержанні суттєвих збитків.

За результатами діяльності українських підприємств встановлено, що майже половина вітчизняних підприємств протягом останніх років постраждала від економічних злочинів та корпоративного шахрайства. За статистикою, в середньому у результаті шахрайства підприємства отримують близько 15% збитків щорічно. Найчастіше мають місце факти шахрайства самих співробітників підприємств, які, скориставшись недосконалістю системи безпеки підприємства здійснювали таємні махінації.

Наразі існує багато методів та процедур боротьби із корпоративним шахрайством. Але жоден з них не носить комплексного характеру та не дає очікуваних результатів від їх впровадження. Результати вивчення світового досвіду боротьби з корпоративним шахрайством засвідчують, що у зарубіжній практиці одним із найефективнішим засобів став форензик.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існує багато поглядів та досі тривають дискусії науковців щодо сучасного визначення поняття «форензик». Свої тлумачення висловлюють вчені Климко Т. [1, с.252] , Стівенсон Г. [2, с.63], Шевцов І.[3], Роїк О. [4] ,Васудеван С. [5, с.359] та ін. Але, на наш погляд, їх трактування форензіку, як форензик-аудиту та форензик-розслідування не дозволяє повноцінно розкрити його змістовну складову. Ми вважаємо, що форензик передбачає вжиття заходів саме з упередження корпоративного шахрайства.

Постановка завдання. Ціль дослідження полягає у визначенні функцій форензіку як сервісного супроводу діяльності підприємств, спрямованого на упередження виникнення ризиків корпоративного шахрайства.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, найбільш повним визначенням функцій форензіку є надання сукупності послуг з упередження корпоративного шахрайства, його виявлення та розслідування. За функціональним призначенням послуги форензіку умовно можна поділити на дві групи: послуги з упередження корпоративного шахрайства та послуги з його розслідування.

До першої групи послуг відносяться заходи по протидії відмиванню доходів, хабарництву, корупції, контролю доброчесності з бізнес-партнерами, нерозголошенню комерційної таємниці тощо. До другої групи послуг відноситься заходи щодо розслідування корпоративного шахрайства, і насамперед, послуг з фінансового розслідування та корпоративної розвідки, які забезпечують не лише повне виявлення фактів вчинених економічних злочинів і покарання порушників, але і недопущення їх повторного вчинення у майбутньому.

Фінансове розслідування є спеціалізованим напрямком форензіку, спрямованим на проведення незалежної оцінки ризиків, пов'язаних з можливим недотриманням законодавства та випадків корпоративного шахрайства. Водночас корпоративна розвідка, будучи спеціалізованим напрямом форензіку, спрямована на комплексні дослідження відносно ділової репутації і сумлінності контрагентів компаній [6].

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок, що форензік варто розглядати як форензік-сервіс, тобто як сервісний супровід бізнесу, спрямований на упередження виникнення ризиків корпоративного шахрайства, виявлення фактів порушення співробітниками і керівництвом компанії чинного законодавства, фальсифікації бухгалтерської та податкової звітності, випадків розкрадання або неналежного використання активів, корупції й зловживання повноваженнями, а також на оцінювання збитків від них та розробку прийнятного механізму відшкодування шкоди і повернення активів власникам.

Форензік - це комплексна послуга, яку може надавати компанія. Склад фахівців формується в залежності від контексту поставленого завдання. Зазвичай є базовий склад з економістів, аудиторів, юристів, який розширюється по ситуації більш вузькими спеціалістами та експертами в різних областях діяльності підприємства чи організації. Також до форензіку підключаються фахівці з інформаційних технологій, які вирішують проблеми комп'ютерної криміналістики та кібербезпеки.

Варто відзначити, що всі перераховані вище експертизи, необхідні, але недостатні для успішного проведення форензик-розслідувань. Причина криється в тому, що на відміну від більшості консалтингових послуг у компаній немає чіткого алгоритму перевірочних процедур, шаблонів і т.п. Сценарії розслідувань розробляються завжди під ситуацію, з урахуванням фабули тієї чи іншої справи. Успіх форензіку - це наявність глибокої експертизи та професійних знань по впровадженню кращих практик управління ризиками, що відповідають цілям і задачам кожної компанії незалежно від галузі та юрисдикції.

Аналіз діяльності компаній по наданню послуг форензіка, дав змогу виокремити його функції:

- розслідування фінансових шахрайств: виявлення кримінальних угод шляхом аналізу бухгалтерських, електронних документів та електронної кореспонденції; аналіз фінансової звітності та первинної документації; проведення внутрішніх розслідувань фактів шахрайства, здійснених керівництвом та співробітниками компанії;
- послуги з протидії хабарництву і корупції: супровід укладення угод та контрактів, впровадження програми комплаєнс-контролю, фінансові розслідування, які ґрунтуються на результатах бухгалтерської звітності;
- сприяння врегулюванню конфліктних ситуацій в судових розглядах: допомога експерта-бухгалтера в судових і арбітражних справах в різних юрисдикціях і з різних питань; здійснення об'єктивної незалежної експертної оцінки суми збитку в справах, які розглядаються в міжнародних арбітражних інститутах;
- комерційна розвідка: ідентифікація та зменшення ризиків, пов'язаних з формуванням нових ділових відносин та укладенням угод. Здійснюється глибоке дослідження репутації контрагента, його бізнес-активів, зв'язків і робочих контактів з іншими підприємствами та компаніями. Така детальна перевірка контрагентів дозволяє ідентифікувати можливі ризики, пов'язані з процесом державної реєстрації, достовірності фінансових та управлінських звітів; аналізувати ділові зв'язки з іншими партнерами, зпрогнозувати потенційні конфлікти інтересів, інші операційні та репутаційні ризики.
- управління всіма можливими ризиками фінансового шахрайства та організація комплаєнс-контролю. Розробка контрольних заходів щодо запобігання випадків шахрайства дає змогу підприємствам та компаніям зпрогнозувати ймовірність виникнення фактів шахрайства, визначити зони мінімального та максимального ризику, розробити заходи для мінімізації найбільш критичних ризиків шахрайства, аналізувати ефективність заходів по зменшенню ризиків шахрайства і оперативно реагувати на виникаючі шахрайські злочини;
- проведення комерційних розслідувань і судових розглядів з використанням передових технологій та сучасних практичних підходів;
- проведення аналітики. При відсутності в компанії аналітиків ефективним та більш економічно вигідним є включення в роботу позаштатних фахівців, ніж створення подібної структури всередині компанії. Завданням форензіку є об'єднання і обробка ключових внутрішніх та зовнішніх даних підприємств чи компаній для визначення подальших стратегій розвитку [7].

Серед основних відмінностей форензіку від звичайного аудиту та інших видів контролю можна вважати:

- відсутність чіткого алгоритму перевірки;
- спрямованість на захист бізнесу зсередини;
- перевірка достовірності інформації;
- побудова сценаріїв потенційного шахрайства;
- ініціатива проведення, процес і форма звітування за наслідками проведення форензіку [8, с.283].

На наш погляд, форензик є перспективним і використовується для визначення аномалій шляхом встановлення відповідності подій фінансовій стратегії та моделювання відхилень прогнозованих результатів від базової фінансової стратегії [2, с.283]. Форензик є більш дієвим інструментом забезпечення економічної безпеки підприємств, аніж здійснення перевірок контролюючими чи правоохоронними органами, оскільки, на відміну від втручання правоохоронних органів, форензик робить неможливим вплив третіх осіб на хід перевірок та результат. Він залишає замовнику абсолютне право вибору наслідків за виявленими фактами шахрайства [9].

Підкреслимо, що форензик є інструментом забезпечення економічної безпеки підприємств, тож, прагне захистити бізнес зсередини, тобто має вивчати не лише факти скоєних правопорушень, а й можливі ризики шахрайства.

В результаті виявлених порушень і фактів шахрайства, оцінюється розмір завданої шкоди, фінансових та матеріальних втрат. Далі представники форензик-компаній розробляють план для стабілізації ситуації та визначаються з порядком звернення до правоохоронних органів і судів, або внутрішнього застосування дисциплінарних заходів до порушників. Окрім того компанія, що здійснює форензик-аудит, має розробити рекомендації щодо усунення можливих ризиків для шахрайства та недопущення таких ситуацій в майбутньому. Найважливішим завданням є розробка стратегії посилення економічної безпеки підприємства на довгострокові періоди.

Таким чином, модель форензик-супроводу діяльності підприємств набуває наступного вигляду (рис. 1).

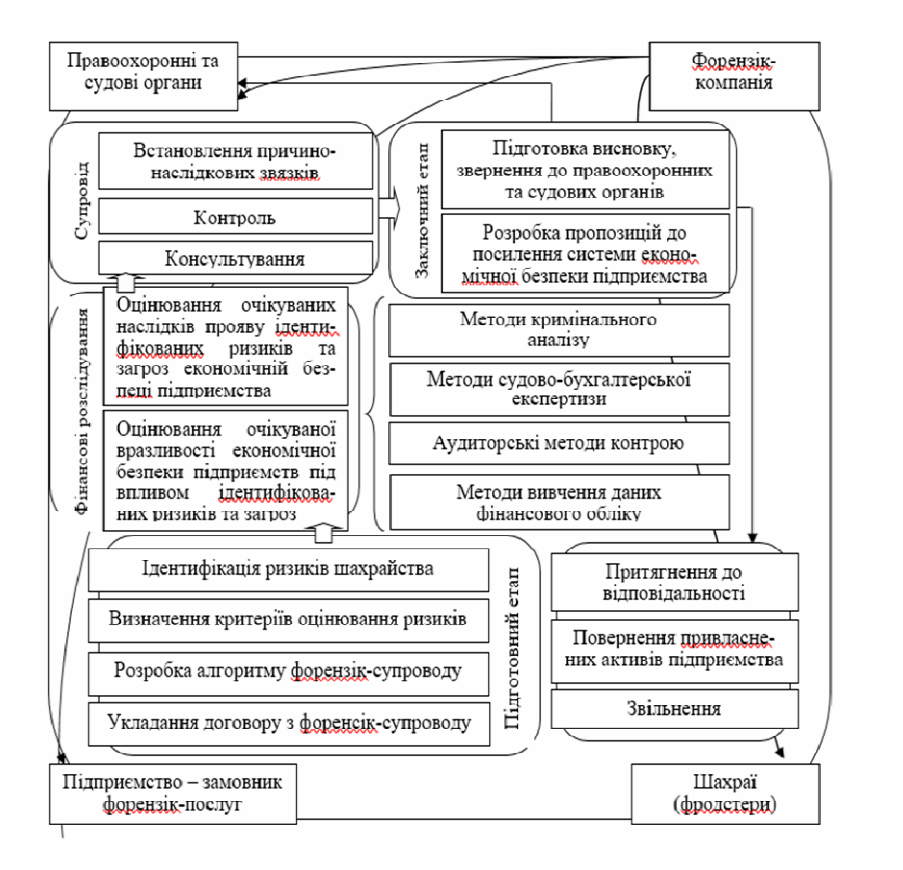

Рис. 1. Модель форензик-супроводу діяльності підприємств

Запровадження на практиці запропонованої моделі форензик-сервісу діяльності підприємств забезпечить своєчасність впровадження заходів щодо упередження виникнення ризиків та загроз, зниження рівня вразливості підприємств та зменшення негативних наслідків, зумовлених фактами шахрайства.

Не дивлячись на це, наразі існує цілий ряд перешкод запровадженню форензик-супроводу підприємств. Серед них важливими є:

- багатоаспектність підходів щодо трактування змістовної складової даного поняття;

- ілюзії власників бізнесу, переконаних, що, здійснюючи тотальний контроль за співробітниками, змінюючи тактики й стратегії управління бізнесом, підприємству вдасться уникнути долі жертви шахрайських дій;
- відсутність нормативно-правового регулювання послуг форензик-сервісу.

Отже, запровадження форензик-сервісу потребує впровадження комплексу інституційно-правових та методологічних заходів.

До інституційно-правових заходів відносяться:

- визнання на законодавчому рівні поняття «форензик-сервісу», як сервісного супроводу бізнесу, спрямованого на упередження виникнення ризиків корпоративного шахрайства, виявлення фактів порушення співробітниками і керівництвом компанії чинного законодавства, фальсифікації бухгалтерської та податкової звітності, випадків розкрадання або неналежного використання активів, корупції й зловживання повноваженнями, а також на оцінювання збитків від них та розробку прийнятного механізму відшкодування втрат та повернення активів власникам. Введення даного поняття дозволить сформувати у власників бізнесу більш повноцінне уявлення про форензик та його значимість у забезпеченні економічної безпеки підприємств;

- внесення змін та доповнень до КК України та інших законодавчих актів з питань фінансових розслідувань щодо забезпечення доказової сили результатів форензику в суді;

- закріплення на законодавчому рівні потреби у сертифікації фахівців компаній з форензик-сервісу;

- визнання на законодавчому рівні міжнародних стандартів з контролю та боротьби з корпоративним шахрайством, ратифікованих Україною;

Методологічними заходами можна вважати:

- розробка методологічних рекомендацій з оцінювання ризик-шахрайства за видами правопорушень;

- визначення системи показників з оцінювання ризик-шахрайства та їх параметрів, що дозволить здійснювати компаративний аналіз на рівні галузі, регіону, країни.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що запропонована модель форензик-сервісу є ефективним інструментом упередження компаній від корпоративного шахрайства та ризиків, виявлення фактів порушення співробітниками і керівництвом компанії чинного законодавства, фальсифікації бухгалтерської та податкової звітності, випадків розкрадання або неналежного використання активів, корупції та зловживання повноваженнями. Форензик передбачає оцінювання збитків від них та розробку ефективного механізму повернення матеріальних та фінансових втрат та повернення активів власникам. Запровадження на практиці запропонованої моделі та перелічених заходів щодо ліквідації перешкод його проведення, забезпечить своєчасність вживання заходів щодо упередження виникнення загроз, зниження рівня вразливості підприємств та пом'якшення наслідків шахрайства. А форензик слід визнати як інструмент сервісного супроводу бізнесу та запоруки його економічної безпеки.

Список літератури.

1. Климко Т. Ю., Мельник О. О. Удосконалення роботи внутрішнього аудиту для запобігання фродів на підприємстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Економіка і менеджмент.* 2015. Вип. 13. С. 251–254.
2. Stevenson G., Crumbley D. Defining a Forensic Audit: journal of Digital Forensics. *Security and Law.* 2009. Vol. 4. p.61–80.
3. Шевцов І. Корпоративне шахрайство в українських компаніях: розпізнати і запобігти: довідник економіста. URL: <https://sk.ua/wp-content/uploads/2019/06/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%86%D0%BE%D0%B2.pdf>
4. Роїк О. Шахрайство на підприємстві: як власникові захистити свій бізнес. *Юрист&Закон.* № 9. 7 березня 2019 року. URL: <https://www.asterslaw.com>
5. Vasudevan S. Forensic audit. *The chartered accountant.* 2004. № 9. pp. 359-364.
6. Ковбель А., Мальський О. Форензик - блюдо, которое подают холодным или хотите ли вы знать сколько у вас крадут в вашем бизнесе? URL: <https://kreston-gcg.com/wp-content/uploads/forensic.pdf>
7. Фінансові розслідування (Форензик). URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/financial-services/solutions/forensic-in-Ukraine.html>
8. Семець А. О. Форензик аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. *Бізнес інформ.* 2019. № 4. С. 280-287.
9. Аванесова Н. Е. Економічна безпека як складова національної безпеки. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського.* 2015. Випуск 3. С.178-182.

References.

1. Klimko, T. and Melnyk, O.O. (2015), "Improving the work of internal audit to prevent fraud at the enterprise", *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser. Economics and management*, vol. 13, pp. 251–254.
2. Stevenson, G. and Crumbley, D. (2009), "Defining a Forensic Audit", *Journal of Digital Forensics. Security and Law*, vol. 4, pp.61–80.

3. Shevtsov, I. (2019), "Corporate fraud in Ukrainian companies: to recognize and prevent: a handbook for economists", available at: <https://sk.ua/wp-content/uploads/2019/06/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%86%D0%BE%D0%B2.pdf> (Accessed 10 May 2021).
4. Roik, O. (2019), "Fraud in the enterprise: how to protect their business owne", Lawyer & Law, vol. 9, available at: <https://www.asterslaw.com> (Accessed 10 May 2021).
5. Vasudevan, S. (2004), "Forensic audit", The chartered accountant, vol. 9, pp. 359-364.
6. Kovbel, A. and Malsky, O. (2017), "Forensic - a dish that is served cold or do you want to know how much is stolen from you in your business?", available at: <https://kreston-gcg.com/wp-content/uploads/forensic.pdf> (Accessed 10 May 2021).
7. Deloitte (2021), "Financial investigations (Forensic)", available at: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/financial-services/solutions/forensic-in-Ukraine.html> (Accessed 10 May 2021).
8. Semets, A.A. (2019), "Forensic audit as an effective means of anti-crisis management of trade", Business inform, vol. 4, pp. 280–287.
9. Avanesova, N.E. (2015), "Economic security as a component of national security", Mykolayiv National University named after VO Sukhomlinsky, vol. 3, pp.178-182.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2021 р.